

Література:

1. Бевз Т. Політична і етнополітична культура як об'єкт досліджень / Т. Бевз // Наукові записки / Курасовські читання–2005. – К.: ІПіЕПД, 2006. – Вип.30. – Кн.1 – С. 77–87.
2. Даймонд Л. Консолідація демократії і політична культура / Л. Даймонд // Демократія. Антологія / Упор. О. Проценко. – К.: Смолоскип, 2005. – С. 882–942.
3. Картунов О. Етнополітологія як наука і навчальна дисципліна О. Картунов, О. Маруховська // Політологічні читання. – 1994. – № 3 – С. 72–114.
4. Кимлічка В. Лібералізм і права меншин / Вілл Кимлічка / Перекл. з англ. Р. Ткачук; Гол. ред. і автор передм. Дж. Перлін; Наук. ред. І. Лизогуб. – Харків: Центр Освітніх Ініціатив, 2001. – 176 с.
5. Курас І. Ф. Етнополітологія. Перші кроки становлення / Іван Федорович Курас. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
6. Лісовий В. С. Поняття політичної культури. Політична культура українців / В. С. Лісовий // Феномен української культури: методологічні засади осмислення / Відпов. ред. К. В. Шинкарук, Є. Бистрицький. – К.: Фенікс, 1996. – С. 239–269.
7. Мигул І. Політичні ідеології: порівняльний аналіз / Іван Мигул. – К.: Фонд “Українська перспектива”, 1997. – 52 с.
8. Нагорна Л. П. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії / Лариса Панасівна Нагорна. – К.: Стило, 1998. – 278 с.
9. Политическая культура населения Украины: Результаты социологических исследований / Отв. ред. Ю. Н. Пахомов, Е. И. Головаха. – К.: Ин-т социологии АН Украины, 1993. – 136с.
10. Рудакевич О. М. Соціетальний підхід до дослідження національної політичної культури / О. М. Рудакевич // Нова парадигма: [журнал наукових праць] / Голов. ред. В. П. Бех; Нац. пед ун-т імені М. П. Драгоманова; Творче об'єднання “Нова парадигма”. – Вип. 86. – К., 2009. – С. 146–157.
11. Скуратівський В. Етнополітична культура / В. Скуратівський // Мала енциклопедія етностранознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (від. ред.) та ін. – К.: Довіра; Генеза, 1996. – С. 491.
12. Almond G. A. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations / G. A. Almond, S. Verba. – Princeton University Press, 1963. – 281 p.

Мазур Лариса Василівна,

викладач НАУ,

аспірант Європейського університету

УДК 323.1

**МІСЦЕ ТА РОЛЬ ІДЕОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

В статті розглядається ідеологія як один з основних факторів формування і функціонування базових цінностей, обґрунтовується теза про вирішальну роль ідеології у формуванні національної ідентичності. Дана проблема аналізується на прикладі України.

Ключові слова: ідеологія, ідентифікація, суспільство, національна ідентичність, глобалізація, індивід.

В статье рассматривается идеология как один из основных факторов формирования и функционирования базовых ценностей, обосновывается теза о главенствующей роли идеологии в формировании национальной идентичности. Даная проблем анализируется на примере Украины.

Ключевые слова: идеология, идентификация, общество, национальная идентичность, глобализация, индивид.

In the article is examined ideology as one of basic factors of forming and functioning of base values, a thesis is grounded about the decision role of ideology in forming of national identity. This problem is analysed on the example of Ukraine.

Key words: *ideology, authentication, society, national identity, globalization, individual.*

Сучасний етап світового розвитку характеризується процесом глобалізації, який поступово заповнює усі сфери життя, та крізь розвиток міжнародного співробітництва спрямовує людство в цілому і окремі країни до взаємодії та набуття спільних рис. Але є й зворотній бік цього процесу. В світі достатньо багато країн, які досить нещодавно здобули свою незалежність, і поряд з «метрами» міжнародної спільноти їх «індивідуальність» виглядає ще несформованою та невпевненою, тому вона може не витримати жорсткого натиску. В цій ситуації логічним є питання: чи не призведе це до втрати світовою співдружністю свого різнобарв'я, до набуття нею сірості та одноманітності?

В зв'язку з цим актуальним є розгляд питання, яке стосується національної ідентичності. Це говорить про те, що потрібен час, щоб народ поступово від покоління до покоління йшов до розуміння своєї єдності та особливості свого місця серед інших народів. Цей процес потребує єдиної підтримки та грамотної політики, насамперед з боку уряду, по захисту національної ідентичності своєї країни. Мова йде про розробку загальнодержавної ідеології, яка стала б цементуючою основою для існування національної ідентичності. Україна в теперішній час не тільки входить в процес глобалізації, але в той же час переживає і інші зміни, пов'язані з наявністю специфічних для неї факторів (розпад СРСР, створення нової держави, зміна ідеологічної основи суспільства та інше). В результаті серії інституціональних і символічних перетворень спостерігається дезорієнтація індивідів в політичному і соціальному просторі і як реакція на це з їхнього боку спроба побудувати і структурувати його по-новому. В цьому випадку важливим є вказати місце ідеології в розробці нових форм національної ідентичності, саме даній проблематиці присвячена ця стаття. Цілями цього дослідження є:

1. Визначити ідеологічне підґрунтя національної ідентичності;
2. Показати роль ідеології в сучасній Україні в рамках формування національної ідентичності;
3. Розглянути питання необхідності здійснення захисту національної ідентичності в контексті сучасного процесу глобалізації.

Довгий час не проводилось майже жодних досліджень в цьому напрямку, бо після розпаду СРСР панував стереотип того, що спільні ідеї обмежують людську особистість та волю, і взагалі можуть слугувати лише пригніченню та використанню народу в цілях панівної верхівки. Тільки нещодавно з'явилися публікації з даної проблематики. Одними з перших були Фартушний А., Михальченко М. І., Андрущенко. Дослідження ідеологічного простору сучасної України, пошуку об'єднавчої ідеології українського суспільства та визначення її певних елементів знайшли відображення у працях вітчизняних суспільствознавців А. Білоуса, О. Валевського, І. Гаврилюка, О. Глотова, О. Гоша, В. Заблоцького, В. Корнієнка, В. Кременя, І. Кресіної, В. Лісового, О. Лановенка, М. Михальченка, І. Попової, В. Ребкала, Ф. Рудича, П. Ситника, В. Скуратівського, С. Телешуна, у дисертаційних роботах О. Заздравної, В. Тарана, Р. Войтовича, І. Смагіна та інших. Аналіз зарубіжної літератури з даної проблематики засвідчує особливу увагу до неї таких вчених, як Е.Вілсон, Е.Гелнер, Е.Еріксон, Т.Кузьо, І.Прізіл, Е.Сміт, Е.Хобсбаум, Р.Шпорлюк. Питання національної ідентичності до цього часу залишається не розкритим повністю. Особливо це стосується ідеологічного підґрунтя формування національної ідентичності.

В статті проводиться аналіз понять «ідеологія» та «національна ідентичність». Підхід до розгляду ідеології акцентує свою увагу на розгляді її як основного фактору формування і функціонування базових цінностей в суспільстві; обґрунтовується теза про вирішальну роль ідеології у формуванні національної ідентичності.

В Україні, як колишній пострадянській державі, до терміну «ідеологія» склалось недовірливе відношення, а то й негативне. Більшість із пересічного населення сприймає її як форму масового підкорення, нав'язування ідейних засад панівної верхівки. Завданням, яке постає перед нами, є показати дійсну цінність ідеології у формуванні національної ідентичності.

Якщо ж спитаємо, що формує людську індивідуальність, обов'язково поряд з відповідями «сім'я», «друзі», «суспільство» почуємо «рідна країна» та «національна приналежність». Саме відчуття єдності з певною нацією, народом певної держави є базовим елементом формування особистості. Це не є дивним, а навпроти, досить природно. Як і кожна людина, нація, а крізь неї і держава має свою ідентичність, таку, що ніколи не дозволить їх сплутати між собою. Вона впливає як на народ в цілому, так і на окрему людину. Здійснюється цей зв'язок більш на духовному рівні ніж на фізичному, формуючи спільні риси характеру, єдину думку, волю та мету. Таким чином стає зрозумілим, що в основі існування певної нації полягає саме ідея - ідея єдиного народу, єдиної країни, мови, культури. Забезпечити цю спільність покликана політична ідеологія, яка має об'єднати в єдине ціле різні ідейні засади пересічних громадян, і на цій основі сприяти формуванню єдиної для всіх національної ідентичності.

Все починається з ідеї (образу), яка потім оформлюється словом і починає торувати шлях у суспільному бутті. Ідеал, ідея у політичному вимірі є «ціннісно світоглядне відображення та впорядкування соціально-політичних реалій у вигляді мети, образів, уявлень про майбутнє: взірць досконалості, який виступає для суб'єктів політики й широких верств населення моделлю бажань, критерієм оцінки дійсності з позицій віддаленої мети. Ідеал політичного у суспільно-політичному розвитку виступає принципом діяльності, переведенням соціальних потреб у практичну площину, орієнтує як треба і що можна бачити і знати: відповідає на питання для чого треба діяти так чи інакше» [7, с.139-140]. Автори «Політологічного енциклопедичного словника» стверджують, що «необхідність політичної ідеології для України сучасної визначається потребами вироблення певної системи політичних поглядів, надання цій ідеологічній основі основоположного значення у виробленні політичного курсу держави та поширення знань про неї задля сприйняття її більшістю населення [7, с.141]. Таким чином, вироблення і оприлюднення концептуальної української ідеології стає необхідною умовою розбудови держави і її випереджального розвитку в далекоглядному майбутньому. Поряд з тим саме в цю мить нашою країною дуже легко маніпулювати, оригінальну культуру легко знищити, духовність народу перетворити на бездуховність. Існує загроза духовної експансії з боку більш зрілих та розвинених держав світу. Тому питання захисту національної ідентичності має бути одним з пріоритетних напрямків наукового вивчення для практичного застосування цих досліджень в політичній діяльності уряду.

У ХІХ ст. французький вчений Дестю де Трасі (1754-1836) вперше ввів у обіг поняття "ідеологія" у своїй роботі "Елементи ідеології", як визначення напряму філософської науки. Він тлумачив ідеологію, як науку про людське мислення та суспільні ідеї, яка повинна знайти пояснення у світосприйнятті та явищах свідомості через засади етики, моралі, політики. З часів Великої Французької революції ідеологію розглядають як реальну силу, яка відіграє важливу роль у житті людини і суспільства. Це питання активно вивчалось багатьма вченими, серед яких були К. Маркс та Ф. Енгельс, німецький філософ Ф. Ніцше, його співвітчизник філософ та соціолог К. Маннгейм, американські теоретики Л. Саджет та Ф. Уоткіс, неомакіавелісти Р. Моска, Р. Міхельс та В. Парето, прихильники концепції "деіделогізації" Р. Арон, С. Ліпсет, німецький політолог У. Матц, Ю. Хабер, Л. Альтуссер та багато інших. Американський вчений Т. Парсонс відзначав здатність ідеології згуртовувати людей, а Д. Белл вважав, що ідеологія поєднує різні види емоційної енергії та спрямовує їх у політику [9, с.316]. У підсумку історичного розвитку та довготривалого вивчення явища ідеології, постійного розширення вченими бачення його сутності, концепцій та механізмів, сформувалось сучасне визначення ідеології, яке є визнаним більшістю учених усього світу:

ідеологія - це окрема систематизована сукупність ідейних поглядів, уявлень, що захищає прагнення, інтереси та цілі тієї чи іншої соціальної групи. Кожна соціальна група має свою ідеологію, спрямовану на захист саме її інтересів. Тому у кожному суспільстві спостерігається ідеологічний плюралізм, що деколи має свій розвиток у ідеологічній протидії [9,с.291]. Ідеологія пануючої соціальної групи або прошарку стає домінантною у суспільстві. Для пануючої верстви вона є методом оволодіння масовою свідомістю населення, спрямування його у суспільному житті. Ідеологія підтримує позитивний імідж здійснюваної політики, надає їй зовнішньої відповідності інтересам та прагненням народу в цілому або його окремих частин. Не рідкість, що вона на догоду тому, кого захищає висвітлює явища та процеси упереджено, однобічно, або й взагалі фальсифікує їх [6,с.317]. Вона спрямована на формування свідомості, що є сукупністю знань про оточуючий світ - закони, явища, процеси, тенденції соціального життя - і характеризується ступенем проникнення до них, розуміння оточуючого, та прагне інтегрувати суспільство на базі інтересів тієї чи іншої соціальної чи національної групи, або на базі сформованих цінностей, котрі не опираються на якісь соціально-економічні прошарки населення. Розвиток суспільної свідомості впливає на формування самовизначення людини, що є розумінням свого місця у світі, в системі суспільних відносин, визначенням своїх потреб та інтересів [3,с.144-145].

Жодна влада не може існувати без ідеології, яка надає їй доцільного характеру, орієнтуючи громадян у певну систему цінностей, норм поведінки, відповідний спосіб життя. На думку К.Гаджиева, за допомогою ідеологічних категорій обґрунтовуються або заперечуються ті чи інші політичні інститути, соціально-політичні доктрини, напрями дії. О.В. Лазаренко та О.О. Лазаренко вважають, що функцією ідеології є також духовне відображення реального світу та створення перспективного проекту або начерку політичного простору...». Світ ідеології, як і світ змій, таємничий і страшний, через те, що ідеології і змії можуть «ужалити» в будь-який момент навіть свої хазяїв. Але вмілі ідеологознавці і змієлови можуть застосовувати ці засоби на користь людям, а ідеологічні засоби, як і зміїна отрута можуть бути ліками для суспільства» [4,с.174].

Політика та ідеологія тісно пов'язані між собою, вони є складовою усіх сфер суспільного життя. Політика засновується на певній ідеї, на прагненні з її допомогою керувати, спрямовувати та контролювати діяльність великої кількості людей. Тому політика завжди ґрунтується на ідеології. Вчені особливо вирізняють політичну ідеологію, що являє собою стрижень ідеологічної культури, політичної свідомості індивідуального та колективно-соціального суб'єктів. Політична ідеологія - це особлива доктрина тієї чи іншої групи осіб, що є базою для визначення їх цілей та інтересів, захищає їх, виправдовує прагнення до влади, та є методом підкорення суспільного мислення окремим ідеям, і тому передбачає ту чи іншу стратегію політичних дій. Особливими ж рисами політичної ідеології, що відрізняють її від інших форм політичної свідомості є:

1. намагання здобути глобальний характер та домінуюче положення;
2. змога встановлювати норми та правила здійснення діяльності та поведінки [9,с. 290-293].

Коріння політичної ідеології полягає у потребі суспільства в узгодженні інтересів різних соціальних груп та класів, проведенні колективної діяльності, спільному вирішенні особливо значущих державних питань, впливу на її політику.

Важливо зазначити, що ефективність здійснення ідеологічної діяльності залежить від рівня політичної та соціальної стабільності у країні. Особливо яскраво вплив її відчувається у період державного дисонансу, розвитку, втрати рівноваги у будь-якій сфері життя країни. У цей час ідеологія відіграє роль катализатора народних мас у боротьбі за загарбання та використання влади [9,с.303].

Звернення до проблематики ідеології в контексті становлення національної ідентичності в Україні є актуальним як на рівні теоретичного осмислення, так і на рівні практичного втілення й засвоєння найбільш сприятливих та адекватних сьогоденню її положень. Виступаючи одним з базових соціальних інститутів, ідеологія в умовах стабільно

діючої соціальної системи є основою суспільної інтеграції і консенсусу, а в умовах суспільства, що трансформується, – однією з визначальних детермінант напрямку і характеру транзиту. При цьому, якщо в стабільних суспільствах демократичної орієнтації вплив ідеології на суспільну свідомість слабшає, то в державах, які переживають процес модернізації або вибору шляхів подальшого розвитку, ці засоби духовної мобілізації відіграють зростаючу роль. Подібна ситуація властива, зокрема, і сучасній Україні.

Проблеми національної самоідентифікації є важливими для кожного народу, оскільки вони зачіпають життєві основи його існування. Для України ці проблеми є ще гострішими, бо здобуття незалежності поставило її перед вибором нової ідентичності, такої, яка найліпше сприяла б процесам формування політичної нації співгромадян. Обрана молодією державою парадигма націо- і державотворення не була національно-етнічною і не закріпила за титульним – українським – етносом ніяких владних переваг. Проте закладений у національно-державницькій парадигмі об'єднуючий потенціал виявився слабким для того, щоб політична нація стала вагомим конструктом ідентифікаційного поля. Гостра криза ідентичності, у стані якої український соціум перебуває й досі, супроводжується конкуренцією комуністичної, ліберальної, націоналістичної ідеологій, протистоянням українського та російського націоналізму. Виокремлення політичної ідеології допоможе проявитись національній ідентичності в повному сенсі.

Під ідентичністю прийнято розуміти результат самовизначення людини чи групи у соціальному сенсі, створення "образу – Я" та "образу – Ми", тобто віднесення ними себе до тих чи інших спільнот за віковими, професійними, статевими, територіальними, етнічними, конфесійними чи іншими ознаками. Англійське слово "identity" вживається у значеннях тотожності, справжності й самобутності. У соціогуманітарних науках пріоритет віддається третьому (самобутності) – ідентичність тут розуміється як сукупність специфічних рис, які виділяють певну спільноту з-поміж інших, і є для окремої особи чи групи підставою для віднесення себе до цієї спільноти. Втім, єдності поглядів у визначенні природи ідентичності не спостерігається. Навколо цього поняття не вщухають гострі дискусії. Сучасні уявлення про роль і місце етнічної і національної ідентичності складаються під впливом конкуруючих трактувань діалектики етносу і нації, природи національної єдності, різних типологій націоналізму.. В поняття етнічної ідентичності вкладаються насамперед спільні уявлення, що виникають внаслідок усвідомлення членами певної етнічної групи спільності походження, культури, мови, традицій, території, історії тощо. Етнічність, як правило, відіграє роль того специфічного, неповторного, що притаманне саме цій спільноті. Її найсуттєвіші характеристики – особливості психологічного складу, характеру, темпераменту, своєрідність етнодемографічного потенціалу – все те, що вкладається в поняття "етнічний стереотип". Відчуття своєї національної ідентичності є одним з найважливіших мотиваційних чинників поведінки. Жоден із членів нації не знає й ніколи не знатиме всіх своїх співвітчизників, але між ними існує анонімна й символічна солідарність, сила якої буває дивовижною, особливо в періоди тяжких випробувань. Будучи специфічною асоціацією людей, нація наділена такими джерелами саморозвитку та самозбереження, яких не має жодна інша спільнота. На підтримку її існування працюють численні соціальні групи та громадські об'єднання (професійні, економічні, культурні, релігійні та інші), зрештою – на її підтримку працює держава.

Основні відмінності між етнічною та національними ідентичностями є такими: в ідентифікації з нацією значно виразнішими, ніж в ідентифікації з етносом (для якої важливими в першу чергу є антропологічний, обрядовий та релігійні моменти), є територіальний і політичний компоненти. На відміну від етнічної, національна ідентичність знаходить свій головний прояв у зв'язках членів спільноти як співгромадян, а отже – у спільних актуальних інтересах. Нарешті, національна ідентичність є переважно суб'єктивно, а не об'єктивно детермінованою. Вияв особою своєї національної ідентичності – це її особистий духовний вибір.

Люди можуть розмовляти різними мовами, мати відмінні культурні орієнтації й уподобання, але наявність у них стійких комунікативних зв'язків і спільних економічних і соціальних інтересів створює фундамент для високого рівня їхньої групової – національної солідарності. В суспільствах, що сформувалися як політичні нації, національна ідентичність, по суті, є відчуттям такої групової солідарності. Розмаїття ідентичностей етнічних в одному й тому ж суспільстві не становить для нього ніякої загрози, за умови, що держава оберігає як особисті права індивідів, так і колективні права етнічних і національних спільнот.

Що ж до національної ідентичності, то, порівняно з етнічною, це поняття є більш невизначеним і розмитим. Один із визнаних західних авторитетів у питаннях національної ідентичності Е. Сміт характеризує її як абстрактну, багатовимірну конструкцію, пов'язану з багатьма різноманітними сферами життя і схильну до численних перетворень і поєднань. Її найголовнішими рисами є історична територія, спільні міфи та історична пам'ять, спільна культура, єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів, спільна економіка. Поняття національної ідентичності передбачає насамперед самобутність, історичну індивідуальність, наявність популярної в масах національної ідеї. Національна ідентичність може химерно поєднуватися з іншими різновидами ідентичностей – класовою, релігійною, етнічною, а її ідеологія – хамелеоноподібно перетворюватися на інші ідеологічні різновиди: лібералізм, фашизм, комунізм [10]. Доводиться, на жаль, констатувати, що нинішній кризовий стан суспільної свідомості, обтяжений гострою поляризацією соціуму, амбівалентністю ціннісних орієнтацій, неоднозначною оцінкою радянської спадщини, не створює належних умов для кристалізації національної ідеї на гуманістичних, загальноцивілізаційних принципах. А всілякі спроби вибудувати її на войовничо-захисних засадах з присмаком ксенофобії позбавлені конструктивного потенціалу, оскільки етап протистояння у боротьбі за самоствердження українською нацією уже пройдений.

В сучасних умовах найбільші шанси на оволодіння масовою свідомістю має ідея залежності добробуту й душевного комфорту кожного громадянина від блага нації й держави, нерозривного зв'язку поколінь, національної злагоди і громадянського миру, спільної відповідальності за майбутнє. Етнічна складова в ній обов'язково має бути присутня – не лише як данина історичній пам'яті, але й як реальний чинник ідентифікації, цементування суспільства навколо його ядра – української етнонації. Але усвідомлення своєї унікальності і самодостатності не повинне перешкоджати ідеям відкритості до загальноцивілізаційних надбань. Реалізація української ідеї можлива лише на перехресті врахування власного історичного досвіду і засвоєння загальносвітових гуманістичних цінностей. Кристалізація національних інтересів, обстоювання економічної та інформаційної безпеки, турбота про здоровий спосіб життя і про довкілля, протидія процесам деінтелектуалізації, забезпечення умов для інтеграції і плідного діалогу різних культур та релігійних конфесій, захист конституційного порядку, громадянського миру і злагоди – саме навколо цих конструктивних завдань можуть концентруватися інтелект і воля нації. Надзвичайно важливо при цьому постійно дбати про те, щоб дискусії навколо понять національної ідентичності й національної ідеї не перетворювалися у двобій ідеологій. Саме у відсутності єдиної ідеологічної бази українського суспільства криються причини кризи національної ідентичності. У світлі сказаного ситуація в Україні не уявляється унікальною, хоч далеко не в кожній країні криза ідентичності загрожує самому існуванню держави. В Україні ця загроза впливає насамперед із притаманного значній частині соціуму підсвідомого бажання повернутися в радянські часи. З радянською ідентичністю не хочуть розлучатися здебільшого ті, чий життєвий рівень за останнє десятиріччя різко знизився. Конфліктність між українською та “російсько-радянською” ідентичністю найрізкіше пролягає у питаннях мовно-культурних орієнтацій, політичних та геополітичних орієнтацій тощо, що найбільш властиве для етнічних росіян України.

За минулі роки не було створено жодної спільної ідеї, навколо якої могли б об'єднатися громадяни України. Наші політики не створюють можливостей для виходу на позитивні характеристики ідентифікації громадян з успіхами, досягненнями власної держави.

Натомість вони спекулюють на трагедіях, формуючи відчуття спільності в біді. Сучасна криза ідентифікації в українському суспільстві знаходить свій прояв у тому, що індивідуальні, групові, професійні та інші різновиди ідентифікаційних установок перебувають у стані конфліктної взаємодії і створюють критичний рівень взаємного накладання справжніх та уявних деформацій [5,с.171]. Стану суспільної свідомості в Україні найкраще відповідає поняття «розколотої» свідомості. Тому саме ідеологічні засади мають допомогти кожному знайти власне місце в українській державі. Ідеологія має виступити інтегративною силою в умовах оформлення політичної нації як поліетнічної спільноти громадян, об'єднаної спільними цілями й прагненнями.

Відсутність в Україні прийнятної для всього населення ідеології, форми національної ідентичності створює основні проблеми національної безпеки. Вирішення даної задачі може створити загальнонаціональну платформу для національної єдності. В сучасній науковій думці поширився стереотип про застарілість національної держави (і відповідно, національної ідентичності, як духовного кореляту) в епоху глобалізації. Згідно логіки цього стереотипу місце традиційної державності займають певні наддержавні утворення типу «Всесвітньої мережі», тому не слід опікуватися проблемою розбудови національної держави, але необхідно замінити її простою інтеграціоністською стратегією. Ще однією проблемою процесів формування усталеної національної ідентичності, є поширення масмедійного міфу про розкол між Заходом і Сходом в Україні. Небезпечні наслідки такого міфу полягають в тому, що його теза про неможливість загальнонаціональної єдності в наслідок цього розколу видається за майже самоочевидну аксіому. М.Михальченко основний акцент робить на формуванні політичної нації в Україні як альтернативи в державі чіткої ідеології її розбудови та невизначеності програми її суспільного розвитку. Доводячи цю стратегію формуванню нової національної ідентичності в Україні, він висовує тезу, що держава повинна стати не тільки результатом національної ідеї, але й інструментом її подальшого розвитку, регулятивного впливу на регіони та маси, системи освіти, науки, виховання, оскільки слабка держава не може виконувати таке завдання і буде зберігати великий потенціал дезінтеграції. Михальченко наголошує на необхідності інтегративної ідеології, яка б тимчасово стала несучою конструкцією суспільства і забезпечила модернізацію суспільних інститутів і відносин на основі ідеї «справедливості», «правди», «порядку», покладених в центр своєрідного суспільного договору.

Як висновки вище сказаного ми можемо зазначити, що держава може захистити свою ідентичність тільки застосовуючи певні ідеологічні засади, а саме національну ідеологію.

На сучасному етапі основним завданням політичної ідеології - є об'єднання громадян та спрямування їх дій на досягнення єдиної мети та суспільний розвиток на основі їх знання політичної дійсності, зростання їх політичної культури та активності. Тому у контексті інтеграційних процесів, що набирають все більшої сили, все більш уваги приділяється питанню застосування державою національної ідеології, як засобу консолідації зусиль народу та посилення його самоідентифікації. У формуванні політичного життя будь-якого суспільства величезну роль відіграє такий суб'єкт політики, як нація - (від лат. "народ") - історичне, динамічне співтовариство громадян, що організоване на політичній чи етнічній основі та, як правило, має власну територію, спільні інтереси, прагненням бути єдиним цілим, національну культуру та мову, усвідомлення спільного минулого, сьогодення та майбутнього, власну самобутність та спільну назви.

Країни, що перебувають у процесі пошуку свого етнонаціонального виміру потребують доцільного використання політичних засобів та механізмів забезпечення консолідації народної думки та діяльності на засадах національної ідеї та інтересів. Одним з найефективніших методів вирішення цього питання є використання національної ідеології. Саме цим, наприклад, пояснюється її бум в кінці XIX - першої половини XX століть у Західній Європі, закономірним продовженням якого у наш час є процес євроінтеграції та діяльність такої міжнародної організації як Європейська Співдружність. Ще одним яскравим прикладом є активізація національної ідеології у політичному житті країн колишньої СРСР у

зв'язку із здобуттям ними незалежності, у контексті якої постає необхідність вибору шляхів майбутнього розвитку, вирішення питання самовизначення націй на світовій арені та пошук його оптимальних форм плюралізму [6,с.317]. Перед українським суспільством постає проблема перетворення сукупності українських громадян на саморегульований суспільний організм, здатний до прогресу і самооновлення. Здійснити це можна через створення достатнього ґрунту для об'єднання в етнонаціональну спільноту, що об'єднувала б різні соціальні, зокрема й етнічні, групи. Враховуючи, що свого часу відбулося неприродне, силове деформування етнічних ідентичностей в Україні, перспектива поновлення та розвитку ідентифікаційної самобутності населення залежить від повноцінної участі у цьому процесі політичних і соціальних інституцій. Для значної частини українських дослідників очевидно, що оформлення української національної ідентичності варто розуміти як творення загальної національної ідентичності, спільної для всіх громадян. Це цілком узгоджується із громадянською, політичною концепцією держави. Творення такої загальнонаціональної ідентичності зовсім не означає зникнення етнічних ідентичностей. Стирання окремих етнічних ідентичностей в Україні в результаті асиміляції чи інших соціально-демографічних процесів та дій може порушувати гармонію міжетнічного спілкування та природну поліетнічність. Так, немає жодної необхідності, щоб місцеві росіяни, румуни, болгари, поляки, угорці, татари, євреї, греки тощо почали вважати себе в етнічному плані українцями. Водночас цілісність держави вимагає того, щоб масиви усіх етнічних груп відчували Україну своєю батьківщиною. Суттєву загрозу національній безпеці може становити слабкий зв'язок етнічної ідентичності як на рівні титульного етносу, так і на рівні низки етнічних груп, із українською загальнонаціональною ідентичністю. Крім того, через асиміляцію, насамперед, примусову (мовно-культурну, етнічну тощо), для великого масиву населення вибір у часи бездержавності України здійснювався на користь радянської, а отже й російської, ідентичності.

Проблема ідентичності, на наш погляд, пов'язана не з критерієм “подібності”, а насамперед, зі змістом спільної національної справи і з загальновизнаною проекцією цієї справи. Не минуле пояснює майбутнє, а навпаки – проекція спільного майбутнього дозволяє прочитати і зрозуміти цю історію. Чому ж постало питання важливості захисту національної ідентичності? Це пов'язано насамперед з тим, що більшість населення України не ідентифікують себе з власною державою, не існує загальновизнаної ідеї, яка б змогла об'єднати навколо себе і різні етнічні спільноти, і регіональні, і політичні. Саме такою стабілізуючою платформою має стати політична ідеологія. Політична ідеологія покликана стимулювати формування національної ідентичності. Вона повинна, з одного боку, бути вирішальним елементом на шляху самовизначення нації, а з іншого, у контексті сучасної глобалізації, спрямовувати її на взаємодію з іншими державами та світом у цілому.

Для чого ж потрібно державі захищати національну ідентичність свого народу?

По-перше, щоб втілити у життя ідею національних прав кожної людини, суверенізувати її на національному просторі.

По-друге, це є одним з найважливіших шляхів до виконання принципів демократії.

По-третє, це база для забезпечення колективних прав етнічних меншин.

По-четверте, щоб консолідувати усі можливості та засилля громадян держави на досягнення обраних цілей.

Для існування міцних та глибинних зв'язків, що об'єднують націю та державу, необхідно доглядати, демонструвати та поважати особливості національної ідентичності.

Література:

1. Вебер М. Избранные произведения: Пер. с нем. / Сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова; Предисл. П.П. Гайденко. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
2. Гура В. Глобалізація і проблема людини. Політика і час 2001 №2 С.14-18

3. Губерський Л.В., Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Київський національний ун-т ім. Т.Г.Шевченка/ Губерський Л.В., Андрущенко В.П., Михальченко М.І. - К.: Знання України, 2002. - 580с.
4. Михальченко М.І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи [Монографія] / Михальченко М.І.-Київ-Дрогобич.: Відродження, 2004.-486
5. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні [Монографія] / Нагорна Л. – К.: ПіЕНД, 2002. – 272 с
6. Політологія. Підручник. Серія АМ / За ред. Бабкіної О.В., Горбатенка В.П. - 2-е видання. - К.: «Академія», 2001. -528с.
7. Політологічний енциклопедичний словник: навч. словник.-К.:1998
8. Побокін М. Маніпуляційні впливи в системі політичних технологій // Людина і політика - 2004. №3. С. 63-73
9. Пугачев О.П., Соловьев А.И. Введение в политологию. Учебник. - 3-е издание.- М.: Аспект-пресс, 2000. - 447с.
10. Сміт Е. Національна ідентичність. – К., 1994. – С. 24, 149 – 150.
11. Рудич Ф.М. Політологія. Підручник. - К: Либідь, 2005. - 478с.
12. Фартушний А. Українська національна ідея як світоглядний орієнтир. // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. - 2000. - №6. - С.17-24

*Воляннюк Ольга Ярославівна,
викладач кафедри політичних наук
НПУ імені М.П.Драгоманова*

УДК 32:316.334.3

ТИПОВІ СТАНИ СУСПІЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНУ СВІДОМІСТЬ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПЕРІОД

Проаналізовано ті фактори формування політичної свідомості, що пов'язані з процесами суспільної пам'яті у трансформаційні періоди. Досліджено типові стани суспільної пам'яті, які розвиваються на тлі політичних перетворень.

Ключові поняття: політична свідомість, суспільна пам'ять, соціальна ностальгія, колективна амнезія.

Проанализированы те факторы формирования политического сознания, что связанные с процессами общественной памяти в трансформационные периоды. Исследованы типичные состояния общественной памяти, которые развиваются на фоне политических преобразований.

Ключевые понятия: политическое сознание, общественная память, социальная ностальгия, коллективная амнезия

Analyzed the factors of political consciousness associated with the public memory in the transformation period. Study typical conditions of social memory, which are developing on a background of political change.

Key words: political consciousness, social memory, social nostalgia, collective amnesia.

Процеси демократизації суспільно-політичного життя у сучасній Україні актуалізували дослідження станів та проявів суспільної пам'яті у політичному просторі. У статті поставлене завдання охарактеризувати конкретні явища, що обумовлені суспільними процесами збереження, відтворення та забування, та які впливають на хід політичного розвитку, склад політичної свідомості і характер політичної поведінки громадян у перехідні періоди.